

УДК 347.77

Вероніка Сенюта,

суддя Деснянського районного суду м. Києва

ВИЗНАЧЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ЗАУВАЖЕННЯ

Стаття присвячена теоретичним питанням обґрунтування поняття інтелектуальної власності. Аналізуються українське законодавство й акти Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Висвітлюються головні проблеми, пов'язані з формулюванням поняття інтелектуальної власності, й пропонуються деякі варіанти вирішення означених теоретичних проблем.

Ключові слова: авторське право, копірайт, виключні права, інтелектуальна власність.

Постановка проблеми. Сучасні економічні відносини вже неможливо уявити без інституту інтелектуальної власності. Економіки багатьох держав уже настільки міцно пов'язані з дистрибуцією певних її об'єктів, що повернення до будь-якого іншого виду виробництва видається не правдоподібним, якщо не фантастичним. Утім, з іншого боку, ці самі відносини породжують потребу в його переосмисленні. Щодо інтелектуальної власності все частіше лунають звинувачення в тому, що та не так сприяє розвитку літературної й іншої мистецької творчості, блокує її, заважає культурі, науці й техніці розвиватися в міру своїх «природних» меж.

Так чи інакше, нинішній механізм дистрибуції об'єктів інтелектуальної власності не може бути просто скасовано, саме тому заклики позбутися інтелектуальної власності навряд чи заслуговують на серйозну увагу.

Утім як прихильники інтелектуальної власності, так і її критики часто-густо стикаються з однією й тією самою проблемою: обидва види наукової полеміки – обґрунтування чи критика – мають спиратися на певне поняття про об'єкт дискусії, незалежно від ставлення до нього.

Пропонована увазі стаття намагається виявити причини, через які прийнятого визначення інтелектуальної власності – як ми покажемо надалі – досі не існує не лише у джерелах права, а й у науко-практичній та іншій літературі.

Загальним питанням інтелектуальної власності (його поняттю, структурі, змісту, строкам охорони тощо) присвячено низку робіт вітчизняних і зарубіжних правознавців. Ці проблеми досліджені, зокрема, І.А. Безклубим, М.М. Богуславським, О.В. Дзерою, А.С. Довгертом, Р.В. Дробов'язко, Ю.В. Носіком, О.М. Пасуховим, О.А. Підпригорою, О.О. Підпригорою, О.П. Сергеевим, С.О. Харитоновим, О.О. Штефан і М.Й. Штефаном.

Особливий інтерес у контексті дослідження становлять праці таких авторів, як В.В. Дроб'язко [1], М.М. Калініченко [2], С.С. Савич [3], І.В. Шишко [4].

На нашу думку, досі мало уваги присвячено проблематичній стороні питання охорони об'єктів авторського права, а саме тому, що саме є спільним для всіх об'єктів інтелектуальної

власності і яка саме їх риса вимагає їх правової охорони? Так, причиною охорони об'єктів права приватної власності є їх унікальність чи дискретність, себто, коли певним об'єктом користується одна особа, це автоматично виключає можливість користування ним з боку іншої особи. Об'єкти ж інтелектуальної власності є, як правило, недискретними (виняток становлять, наприклад, картини й інші твори образотворчого мистецтва, котрі втілюють начебто нерозривне поєднання матеріального й нематеріального, ідеї та її втілення).

Метою статті є висвітлення проблеми визначення поняття інтелектуальної власності, а також характеристика основних теоретичних складнощів, пов'язаних із її правовою охороною.

Виклад основного матеріалу. Згідно з чинним Цивільним кодексом (далі – ЦК) України, інтелектуальна власність ділиться на чотири категорії: авторське право й суміжні права (об'єктами авторського права є художні, літературні й інші твори, а також комп'ютерні програми та бази даних, тоді як суміжними правами є права артистів-виконавців на їх виконання, права виробників фонограм на їх записи та права телерадіомовлення на їх радіо й телевізійні програми); промислова власність, яка включає винаходи, корисні моделі та промислові зразки (права на які посвідчуються патентами); засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу й продукції, котра ними виробляється (це торговельні марки, фірмові найменування та географічні зазначення); нетипові об'єкти інтелектуальної власності (до цієї групи входять за залишковим критерієм усі інші об'єкти інтелектуальної власності).

Децю іншу класифікацію можна побачити у практиці Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Остання подає таке визначення: «Інтелектуальна власність (ІС) – це результат творіння людського розуму. До об'єктів ІС належать винаходи, літературні та художні твори, символіка, назви й зображення, які використовуються в комерційних цілях»; «Інтелектуальна власність ділиться на дві категорії: промислова власність, яка включає винаходи (патенти),

товарні знаки, промислові зразки й географічні вказівки на джерела походження; й авторське право, яке включає літературні й художні твори, такі як романи, вірші та п'єси, фільми, музичні твори; і твори образотворчого мистецтва, як-от: малюнки, картини, фотографії та скульптури, а також архітектурні споруди. Суміжні права включають права артистів-виконавців на їх виконання, права виробників фонограм на їх записи і права телерадіомовлення на їх радіо й телевізійні програми» [5].

У запропонованому пасажі можна швидко додати певні неузгодженості. Передусім ключовим для розуміння об'єктів інтелектуальної власності пропонується розуміти те, що ці об'єкти є «творами», котрі породжує саме «людський розум». Однак подібна інтерпретація поняття інтелектуальної власності хвибує вузькістю і, як наслідок, не охоплює всіх об'єктів, котрі нині прийнято розуміти як об'єкти інтелектуальної власності. Скажімо, сумнівні викликає, що запропоноване поняття інтелектуальної власності може охопити, наприклад, географічні зазначення походження товарів і послуг. Вочевидь, ці об'єкти інтелектуальної власності зовсім не є ані творами, ані наслідком роботи людського розуму (принаймні розуму тих осіб, котрі реєструють відповідне географічне зазначення).

Оскільки права на об'єкти інтелектуальної власності розглядаються як природні, то творіння людського інтелекту повинні захищатися законом так само, як і матеріальні активи: «У людини є природне право на продукти своєї інтелектуальної праці. Людина володіє своїм тілом і працею, а отже, і результатами своєї праці, як фізичними, так й інтелектуальними» [5, с. 89].

Отже, вихідним міркуванням є те, що інтелектуальна власність становить різновид власності й має охоронятися якщо й не так само, адже існують особливості в природі об'єктів права власності й інтелектуальної власності, проте так само природно, *ipso facto*. Звісно, для деяких об'єктів інтелектуальної власності існує особливий режим правової охорони (наприклад, для винаходів, корисних моделей, промислових зразків, інформації, що становить комерційну таємницю тощо), однак принцип для охорони об'єктів інтелектуальної власності лишається той самий: позаяк інтелектуальна власність становить різновид власності цього природного способу присвоєння об'єктів, необхідність її правової охорони є теж природною.

Однак тут дозволимо собі поцікавитись: у якому сенсі інтелектуальну власність чи будь-яку іншу власність можна вважати природною? Адже навряд чи можна розглядати власність як певний надприродний зв'язок між людиною й об'єктом. Власність – це явище соціально-правове, себто являє собою сукупність саме суспільних відносин. Власність – це не зв'язок особи й речі, адже цей зв'язок не є соціальним. Відтак власність становить особливий зв'язок між людьми, що складається з приводу володіння, користування й розпорядження певними видами майна.

Як бачимо, ані творчий характер об'єктів, ані природність охорони, ані пов'язаність тією чи іншою мірою з розумом особи не дають

можливості визначити об'єкти інтелектуальної власності. Аналіз ЦК України стосовно означеної проблеми не дає задовільних результатів. Стаття 418 ЦК України пропонує три роди об'єктів, замість одного, а саме:

- результати інтелектуальної діяльності;
- результати творчої діяльності;
- інші об'єкти, що визначені ЦК України

або законом.

Коротко кажучи, поняття інтелектуальної власності не існує ані в ЦК України, ані в міжнародному праві, ані в науково-практичній літературі. Інтелектуальна власність – це все, що охороняється законодавством про інтелектуальну власність, а право інтелектуальної власності – це сукупність норм, які регулюють відносини щодо використання й охорони об'єктів інтелектуальної власності. Це коло у визначенні. Себто правом інтелектуальної власності можна охороняти будь-що, оскільки дати поняття інтелектуальної власності та його об'єктів не можна (саме тому, замість визначення, стаття 420 подає нам перелік об'єктів, які натепер конвенційно отримали статус охоронюваних законом об'єктів інтелектуальної власності).

Висновки

Чи можемо ми задовольнятися твердженням, що поняття інтелектуальної власності є умовним і конвенційним, визначається не стільки логікою загалом, скільки кон'юктурою ринку? З прагматичного погляду, гадаємо, нинішнє визначення інтелектуальної власності, точніше його об'єктів, що подаються в ст. 418 ЦК України, цілком задовольняє проблеми правового регулювання. З міркувань же науки цивільного права, на нашу думку, варто відмовитись від спроб визначити об'єкти інтелектуальної власності аристотелівським способом, тобто через рід і видову відмінність. Поєднання всіх цих об'єктів у єдине ціле зумовлене не однією властивістю об'єктів інтелектуальної власності, а сукупністю сімейних подібностей між ними: деякі з них є об'єктами творчості, деякі допомагають ідентифікувати носія права (з такою метою існують не лише засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу, а й використання автором одного й того самого імені чи псевдоніма на кожному примірника), деякі із цих об'єктів є корисними, інші охороняються *ipso facto*.

Так чи інакше, саме ця складна система сімейних подібностей об'єктів робить право інтелектуальної власності цілісним інститутом цивільного права, а не лише конвенційним набором об'єктів, що в силу вимог ринку потребують правової охорони.

Список використаних джерел:

1. Дроб'язко В. Закон США про авторське право 1976 року / В. Дроб'язко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2012. – № 1. – С. 40–48.
2. Калініченко М.М. Авторське право та проблема постмодерністської інтертекстуальності в сучасній літературі / М.М. Калініченко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2015. – Вип. 15. – С. 354–359.

3. Савич С.С. Авторське право у цифровому середовищі: проблема монополії правовласника та забезпечення умов вільного використання творів / С.С. Савич // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2015. – № 1. – С. 86–92.

4. Шишко І. Авторське право в системі прав особи / І. Шишко // Юридичний вісник. – 2014. – № 3. – С. 109–113.

5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.wipo.int/about-ip/ru/>.

6. Безмолитвенный А.С. Социально-философские аспекты интеллектуальной собственности в сети Интернет : дисс. ... канд. филос. наук : спец. 09.00.11 / А.С. Безмолитвенный. – М., 2010. – 154 с.

Статья посвящена теоретическим вопросам обоснования понятия интеллектуальной собственности. Анализируются украинское законодательство и акты Всемирной организации интеллектуальной собственности. Освещаются главные проблемы, связанные с формулировкой понятия интеллектуальной собственности, и предлагаются некоторые варианты решения указанных теоретических проблем.

Ключевые слова: авторское право, копирайт, исключительные права, интеллектуальная собственность.

The article is devoted to theoretical issues on justification of the concept of Intellectual Property. Author analyzes the Ukrainian legislation and acts of the World Intellectual Property Organization. The major problems associated with the formulation of the concept of Intellectual Property and its protection are highlighted. Author offers some solutions to the aforementioned theoretical problems.

Key words: literary property, copyright, exclusive rights, intellectual property.

